
Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Ν .

ΠΩΣ Η ΦΥΣΙΣ Η ΊΔΙΑ ΜΑΣ ΔΙΔΑΣΚΕΙ
 ΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΙΝ, ΚΑΙ ΠΩΣ ΚΑΤ' ΑΥΤΗΝ
 ΤΗΝ ΜΕΘΟΔΟΝ, ΕΞΗΓΕΙ ΤΙΝΑΣ ΤΗΝ
 ΑΡΧΗΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΙΝ ΤΟΣΟΝ
 ΤΩΝ ΊΔΕΩΝ, ΟΣΟΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
 ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΗΣ
 ΨΥΧΗΣ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν . Α΄ .

ΠΩΣ Η ΦΥΣΙΣ ΜΑΣ ΔΙΔΕΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ
 ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ
 ΣΤΟΧΑΖΕΣΘΑΙ.

Η δύναμις τῆ αἰσθάνεσθαι εἶναι ἡ πρῶ-
 τη ἀπὸ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς.

α΄. Αἰ αἰσθήσεις μας εἶναι αἱ πρῶται δυνάμεις
 ὅπῃ σημειώνομεν (1) καὶ διὰ μόνων αὐτῶν αἱ ἐντυπώσεις

(1) Αἰσθήσεις εἶναι μία κοινὴ ὀνομασία τῆς ἀφῆς τῆς ἀκοῆς,

τῶν ὑποκειμένων ἔρχονται ἕως εἰς τὴν ψυχὴν. Ἄν ἡμᾶς ὑσερημένοι ἀπὸ τὴν ὄρασιν, δὲν ἠθέλαμεν γνωρίζη μῆτε τὸ φῶς μῆτε τὰ χρώματα· ἂν ἡμᾶς ὑσερημένοι ἀπὸ τὴν ἀκοὴν, δὲν ἠθέλαμεν ἔχη καμμίαν γνῶσιν ψόφῳ. Ἐνὶ λόγῳ, ἂν δὲν ἠθέλαμεν ἔχη ποτὲ καμμίαν αἰσθησιν, δὲν ἠθέλαμεν γνωρίζη κἀνένα ἀπὸ τὰ ὑποκείμενα τῆς φύσεως. (1)

τῆς ὄρασεως, τῆς γεύσεως καὶ τῆς ὀσφρήσεως. Ἄφῃ εἶναι ἡ δύναμις ὅπῃ ἔχομεν εἰς τὸ νὰ νιώθωμεν ὅταν μᾶς ἐγγίξη τινὰς. Ἀκοή, ἡ δύναμις ὅπῃ ἔχομεν εἰς τὸ νὰ ἀκέωμεν· Ὀρασις, ἡ δύναμις ὅπῃ ἔχομεν εἰς τὸ νὰ βλέπωμεν· Γεῦσις, ἡ δύναμις ὅπῃ ἔχομεν εἰς τὸ νὰ διακρίνωμεν τὰς χυμὰς, δηλαδὴ, τὸ γλυκὺ, τὸ πικρὸν, τὸ ξυνοῦ καὶ τὰ ἕξῃς. Ὀσφρησις, ἡ δύναμις ὅπῃ ἔχομεν εἰς τὸ νὰ ὀσφραίνωμεθα, δηλαδὴ νὰ μυρίζωμάσθῃ.

(1) ἠθέλαμεν εἶμασθε ὡς ἕνας ἀνδριάς. Οὐδὲν ἐν τῷ νῷ ὃ μὴ πρότερον ἐντῆ αἰσθήσει. Αὕτῃ εἶναι μία ἀλήθεια πολλὰ μεγάλη· πλὴν ἔπρεπε νὰ περάσῃ δύο χιλιάδες ἔτη διὰ νὰ καταληφθῇ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ ἀπὸ τοῦ Βρετανοῦ Λόκ. Τὸ ἄριστόν τε περὶ νοῦς σύγγραμμα δὲν εἶναι χεδὸν, παρὰ μία ἀνάπτυξις αὐτῆς τῆς ἀληθείας τῆ Ἀριστοτέλης, ἂν εἶναι τῆ ἀληθεία αὐτῆ καὶ ὅχι τῆ Ἀναξαγόρα ἠτινος ἄλλῃ παλαιῆ· ἐπειδὴ ὁ Ἀριστοτέλης λέγωντας. „Ἀναξαγόρας μὲν ἐνφῆσι, διὰ τὸ „ χεῖρας ἔχειν φρονιμώτατον εἶναι τῶν ζώων τὸν ἄνθρωπον, εὐλόγου δὲ διὰ τὸ φρονιμώτατον εἶναι τῶν ζώων, „ χεῖρας ἔχειν· τῆ λαμβάνειν γὰρ αἱ χεῖρες ὄργανόν „ εἰσιν· ἡ δὲ φύσις ἀεὶ διανέμει, καθάπερ ἄνθρωπος „ φρόνιμος, τῷ δυναμένῳ χρῆσθαι, ἕκαστον· προσήκει „ γὰρ τῷ ὄντι ἀύλητῇ δεῖναι μᾶλλον αὐλῆς, ἢ τῷ αὐ-

Διὰ νὰ γνωρίζωμεν ὅμως αὐτὰ τὰ ὑποκείμενα, ἂν ἀρκεῖ νὰ ἔχωμεν μόνον αἰσθήσεις; Ὁχι βέβαια· ἐπειδὴ αἱ ἴδιαι αἰσθήσεις μᾶς εἶναι κοιναὶ εἰς ὅλους, καὶ μὴ ὅλον τῆτο δὲν ἔχομεν ὅλοι τὰς ἰδίας γνώσεις. Αὐτὴ ἡ ἀνισότης δὲν ἔμπορεῖ νὰ προέρχεται, πλὴν ἀπὸ αὐτὸ ὅπῃ δὲν ἠξυύρομεν νὰ κάμνωμεν ἐξ ἴσης τὴν χρῆσιν τῶν αἰσθησέων μας διὰ τὴν ὁποίαν μᾶς ἐδόθησαν. Ἄν δὲν μαθαίνω νὰ τὰς κανονίσω, θάποκτιήσω ὀλιγωτέρας γνώσεις, παρὰ ἕνας ἄλλος, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὅπῃ δὲν χορεύει τινὰς καλὰ, εἰμὴ ὅσον μαθαίνει νὰ κανονίξη τὰ βήματα τῆς. Κάθε τι μαθαίνεται, καὶ εἶναι καὶ μία τέχνη διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τινὰς τὰς δυνάμεις τῆς νοῦς, καθὼς εἶναι καὶ μία διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τινὰς τὰς δυνάμεις τῆς σώματος. Μὰ δὲν μαθαίνει τινὰς νὰ ὀδηγῆ αὐτὰς, παρὰ μὲ τὸ νὰ τὰς γνωρίζῃ· πρέπει λοιπὸν διὰ νὰ μάθῃ τινὰς νὰ ὀδηγῆ καὶ ἐκεῖνας, νὰ τὰς γνωρίσῃ.

Αἱ αἰσθήσεις δὲν εἶναι, εἰμὴ τὸ ὀργανικὸν αἷτιον

„ λὺς ἔχουσι δῆναὶ αὐλητικὴν· τῷ γὰρ μείζονι καὶ κυριωτάτῳ προσέθηκε τῆλαττον, ἀλλ' ἐ τῷ ἐλάττονι τὸ τιμιώτερον καὶ μείζον ἐ διὰ τὰς χεῖρας ἐστὶν ὁ ἔνθρωπος φρονιμώτατος, ἀλλὰ διὰ τὸ φρονιμώτατον εἶναι τῶν ζώων, ἔχει χεῖρας.“ Περὶ μορίων ζώων βιβλ. δ'. Αὐτὰ λέγω λέγωντας ὁ Ἀριστοτέλης μὲ κάμνει νὰ ἀμφιβάλλω ἂν τὸ „Οὐδὲν ἐν τῷ νῷ ὁ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει“ εἶναι ἐδικόν τε. Πλὴν τίς φιλόσοφος δὲν ἐσάξη ποτὲ ἀνακόλουθος.

τῶν ἐντυπώσεων ὅπῃ τὰ ὑποκείμενα κἀμνην ἐπάνω μας ἢ ψυχὴ εἶναι ὅπῃ αἰσθάνεται, καὶ εἰς αὐτὴν μόνην ἀνήκον τὰ αἰσθήματα (1), καὶ αὐτὸ ὅπῃ αἰσθάνεται, εἶναι ἢ πρώτη δύναμις ὅπῃ εἰς αὐτὴν σημειώνομεν. Αὐτὴ ἢ δύναμις διασέλλεται εἰς πέντε εἶδη ἐπειδὴ ἔχομεν πέντε εἶδη αἰσθημάτων. Ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται διὰ τῆς ὀράσεως, τῆς ἀκοῆς, τῆς ὀσφρήσεως, τῆς γεύσεως, καὶ μάλιστα τῆς ἀφῆς.

Θὰ ἡξεύρωμεν νὰ τὴν κανονίζωμεν, ὅταν θὰ ἡξεύρωμεν νὰ κανονίζωμεν τὰς αἰσθήσεις μας.

Β'. Εὐθύς ὅπῃ ἢ ψυχὴ δὲν αἰσθάνεται, εἰμὴ μόνον διὰ τῶν ὀργάνων τῆς σώματος, εἶναι ἐναργές ὅτι θὰ μάθωμεν νὰ ὀδηγῶμεν μὲ κανόνας τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μας, ἂν μαθαίνωμεν νὰ ὀδηγῶμεν μὲ κανόνας τὰ ὀργανά μας ἐπάνω εἰς τὰ ὑποκείμενα ὅπῃ θέλωμεν νὰ σπασδάσωμεν.

(1) Φιλοσοφικός ἦρος, ὁ ὁποῖος σημαίνει τὸ ἐνέργημα, τὸ ἐντύπωμα ὅπῃ γίνεται εἰς τὴν ψυχὴν διεγερομένην ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις. Αὐτὴ ἢ λέξις εἰς τὸ ἐξῆς θὰ εἶναι πολύχρηστος, καὶ διὰ τῆτο ἔκρινα εὐλογον διὰ νὰ ἐπερείσω καὶ νὰ κρατύνω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν σημασίαν τῆς.

Θὰ ἡξεύρωμεν νὰ κανονίσωμεν αὐτὰ, ὅταν δὲ σημειώσωμεν πῶς ἐνίστε τὰ ὠδηγήσαμεν καλὰ.

Χί? Μὰ πῶς νὰ μάθωμεν νὰ ὠδηγῶμεν καλὰ τὰς αἰδησεις της; Κάμνοντες ἐκεῖνο ὅπῃ ἐκάμαμεν ὅταν τὰς ὠδηγήσαμεν καλὰ. Δὲν εἶναι κἀνεὶς εἰς τὸν ὅποιον νὰ μὴν ἠκολέθησε νὰ τὰς ὠδηγήσῃ καλὰ, κἀν ἐνίστε. Αὐτὸ εἶναι ἓνα πρᾶγμα τὸ ὅποιον αἱ χρεῖαι καὶ ἡ πείρα μᾶς τὸ μαθαίνον ὀγλίγωρα· τὰ παιδιὰ μᾶς τὸ δείχνον. Ἀποκτῶν γνώσεις χωρὶς τὴν βοήθειάν μας· αποκτῶν, μὲ ὅλον ὅπῃ θάνομεν τόσα ἐμπόδια εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεών της. Ἔχον λοιπὸν μίαν τέχνην εἰς τὸ νὰ αποκτῶν. Εἶναι ἀληθινὸν ὅτι ἀκολουθῶν τὴν κανόνα αὐτῆς χωρὶς νὰ τὸ ἡξεύρων, (1) μ' ὅλον τῆτο τὴν ἀκολουθῶν. Δὲν χρειάζεται λοιπὸν, παρὰ νὰ τὰ κάμνωμεν νὰ σημειῶνεν ἐκεῖνο ὅπῃ κάμνον ἐνίστε, διὰ νὰ τὰ μαθαίνωμεν νὰ τὸ κάμνον πάντοτε, καὶ ἔτιως ἡμεῖς δὲν δεῖ νὰ τὰ μάθωμεν, εἰμὴ, ἐκεῖνο ὅπῃ ἡξεύρωμεν νὰ κάμνον. Ως ἂν ὅπῃ ἄρχισαν μόνα της νὰ ἀναπτύσσον τὰς δυνάμεις της, δεῖ αἰθανθῶν ὅτι ἡμπο-

(1) Ἀκολουθῶν τὴν κανόνα αὐτῆς καθὼς καὶ ὁ βοσκὸς ἀκολουθῶσε τὴν κανόνα τῆς ποιητικῆς χωρὶς νὰ ἡξεύρω τί δεῖ νὰ εἰπῆ ποιητικῆ, καὶ ἐσιχρηγῶσε θαυμασία χωρὶς νὰ τὸ ἡξεύρω.

ρῆν νὰ τὰς ἀναπτύξεν ἀκόμι, ἂν κάμνεν διὰ νὰ
τελειώσεν αὐτὴν τὴν ἀνάπτυξιν, ἐκεῖνο ὅπῃ ἔκα-
μαν διὰ νὰ τὴν ἀρχίσεν. Θὰ τὸ αἰθανθῆν τόσον
περισσότερον· ἐπειδὴ, μὲ τὸ νὰ ἄρχισαν πρὸ τῆς νὰ
μάθῃν τίποτες, ἄρχισαν καλὰ· ἐπειδὴ ἄρχιζεν ἡ
φύσις δι' αὐτά.

Εἶναι ἡ φύσις, ὅ ἐστιν, αἱ δυνάμεις μας
προσδιορισμέναι ἀπὸ τὰς χρεῖας μας,
ὅπῃ ἄρχιζεν νὰ μᾶς μαθαίνεν.

δ'. Εἶναι ἡ φύσις, ὅ ἐστιν, αἱ δυνάμεις μας προσ-
διορισμέναι ἀπὸ τὰς χρεῖας μας, ἐπειδὴ αἱ χρεῖαι
ἔτι αἱ δυνάμεις εἶναι ἐκεῖνο ὅπῃ ὀνομάζομεν φύσιν τῆς κα-
θενὸς ζῶης, ἔτι μὲ αὐτὸ δὲν θέλομεν νὰ εἰπῶμεν
ἄλλο τίποτες, εἰμὴ μόνον, ἕνα ζῶον εἶναι γεννημέ-
νον μὲ τοιαύτας χρεῖας ἔτι τοιαύτας δυνάμεις. Μὰ,
ἐπειδὴ αὐταὶ αἱ χρεῖαι ἔτι αὐταὶ αἱ δυνάμεις κρέ-
μονται ἀπὸ τὸν διοργανισμὸν, εἶναι διαφορετικαὶ
καθὼς αὐτὸς, εἶναι μία ἀκολουθία τὸ, μὲ τὸ
φύσις, νὰ μὴν ἐννοῶμεν εἰμὴ μόνον, τὸν σχημα-
τισμὸν τῶν ὀργάνων, ἔτι τῷ ὄντι εἰς τὴν ἀρχὴν
τῆς φύσις δὲν σημαίνει ἄλλο τίποτες, εἰμὴ
μόνον αὐτό.

Τὰ ζῶα τὰ ὑψονόμενα εἰς τὸν αἴρα, τὰ περι-
πατῆντα ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ὅσα ζῆν μέσα εἰς
τὸ νερὸν εἶναι τῶσα εἶδη, τὰ ὅποια, συσχηματισ-
μένα διαφορετικῶς, ἔχεν τὸ καθένα χρεῖας ἔτι δυνά-

μεις ὅπῃ εἶναι εἰς αὐτὰ οἰκείαι, ἢ, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ αὐτὸ, ἔχον καθενα τὴν φύσιν τῆς.

Αὐτὴ ἡ φύσις εἶναι ὅπῃ ἀρχίζει, καὶ ἀρχεῖζει πάντοτε καλὰ· ἐπειδὴ ἀρχίζει μόνη. Οὐκ ὅπῃ τὴν ἐδουμῖργησεν, ἔτως ἠθέλησεν· αὐτὸς τὴν ἔδωκε καθετι διὰ τὴν ἀρχιτὴ καλὰ. Ἐπρεπε καθε ζῶον νὰ ἠμπορῇ νὰ ἐπαγρυπνῇ εὐθὺς ἀπὸ τὴν γέννησίν τῆ εἰς τὴν συντήρησίν τῆ. Δὲν ἠμπορεῖσε λοιπὸν νὰ ἀργήσῃ εἰς τὴν μάθησίν τῆ· καὶ τὰ μαθήματα τῆς φύσεως ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ὀυλίγωρα καὶ ἀσφαλῆ. (1)

Πῶς εἶνα παιδὶ ἀποκτᾶ γνώσεις.

έ. Ἐνα παιδὶ δὲν μαθαίνει, παρὰ μετὸνὰ αἰθάναται τὴν χρεῖαν τῆς μαθήσεως. Ἐχει παραδείγματος χάριν, ἕνα συμφέρον νὰ γνωρίζῃ τὴν βυζάσραν τῆ, καὶ τὴν γνωρίζει παρευθὺς, τὴν ξεχωρίζει ἀπὸ πολλὰ ἄλλα πρόσωπα, καὶ δὲν τὴν συγχεῖ μετὸ κανένα, καὶ τὸ νὰ γνωρίζῃ δὲν εἶναι, εἰμὴ αὐτό. Τῷ ὄντι δὲν ἀποκτᾶμεν γνώσεις, εἰμὴ ὅσον βλέπωμεν μῖαν μεγαλιτέραν ποσότητα πραγμάτων, καὶ σημειώνομεν τὰς ποιότητας ὅπῃ τὰ δια-

(1) Ἡ φύσις καὶ ἡ φαντασία ἡ ὁποία δὲν εἶναι, παρὰ ἐκτροπὴ τῆς φύσεως, εἶναι δύο ἐναντία. Ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὀδηγὸν τὴν φύσιν, τὴν ὁποίαν ὄταν δὲν τὴν ἀκολουθῇ, τρέχῃ κατόπι τῆς φαντασίας ἡ ὁποία φέρνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ λάθος εἰς λάθος.

σέλλων. Αἱ γνώσεις μας ἀρχίζον ἀπὸ τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ὅπῃ ἐμάθαμεν νὰ ξεχωρίζωμεν.

Αἱ γνώσεις ὅπῃ ἓνα παιδί ἔχει τῆς βυζάσρας τε ἢ καὶ ἄλλης τινὸς πράγματος, δὲν εἶναι ἀκόμι δι' αὐτὸ, παρὰ αἰσθηταὶ ποιότητες. Δὲν τὰς ἀπόκτησε λοιπὸν, παρὰ μὲ τὸν τρόπον ὅπῃ ὠδήγησε τὰς αἰσθήσεις τε. Μία κατεπείγουσα χρεία ἡμπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ νὰ κάμῃ μίαν σφαιερὰν κρίσιν, κάμνωντάς το νὰ κρίνῃ προπετῶς· πλὴν τὸ σφάλμα δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι, εἰμὴ ἀκαριαῖον· ἐπειδὴ προσδοκῶντας, εὐρίσκει τὸν ἑαυτὸν τε ἀπατημένον, καὶ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ κάμῃ μίαν δευτέραν κρίσιν, καὶ κρίνει καλλίτερα· Ἡ πείρα ὅπῃ ἐπαγρυπνεῖ ἐπάνω τε, διορθώνει τὰς ἀπάτας τε. ? Νομίζει ὅτι βλέπει τὴν βυζάσραν τε, βλέπωντας μακρὰν ἓνα πρόσωπον ὅπῃ τὴν ὁμοιάζει; τὸ σφάλμα τε δὲν ἔχῃ. Ἄν μία πρώτη ματιὰ τὸ ἀπάτησε, μία δευτέρα τὸ ξεαπατᾷ, καὶ τὴν ζητεῖ μὲ τὰ μάτια τε.

Πῶς ἡ φύσις τὸ εἰδοποιεῖ διὰ τὰς ἀπάτας τε.

ς'. Οὕτω λοιπὸν αἱ αἰσθήσεις διορθῶνται αὐταὶ αἱ ἴδιαι τὰ σφάλματα ὅπῃ μᾶς ἔκαμαν νὰ πέσωμεν. Διὰ τί, ἂν μία πρώτη παρατήρησις δὲν ἀποκρίνεται εἰς τὴν χρείαν διὰ τὴν ὁποίαν τὴν ἐκάμαμεν, εἰδοποιεῖμαθε ἀπὸ αὐτὸ ὅτι κακῶς ἐπά-

ρατηρήσαμεν, καὶ αἰσθάνομασθε τὴν ἀνάγκην τῆς νὰ παρατηρήσωμεν πάλιν. Αὐταὶ αἱ ἰδοποιήσεις δὲν μᾶς λείπουν ποτὲ, ὅταν τὰ πράγματα ἐπάνω εἰς τὰ ὅποια ἀπατώμασθε, μᾶς εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Διὰ τί, εἰς τὴν ἀπόλαυσιν, ἢ λύπην ἔρχεται ὕστερα ἀπὸ μίαν σφαλερὰν κρίσιν, καθὼς ἢ ἡδονὴ ἔρχεται ὕστερα ἀπὸ μίαν ἀληθινὴν κρίσιν. Ἡ ἡδονὴ λοιπὸν καὶ ἡ λύπη εἶναι οἱ πρῶτοι μας διδάσκαλοι. Μᾶς φωτίζουν· ἐπειδὴ μᾶς εἰδοποιῶν ἂν κρίνωμεν καλῶς, ἢ ἂν κρίνωμεν κακῶς· Αὕτη εἶναι ἡ αἰτία ὅπως εἰς τὴν νηπιότητά μας κάμνωμεν χωρὶς βοήθειαν προόδους ὅπως μᾶς φαίνονται καὶ ὀγλίγωραι καὶ θαυμασαί. (1)

Διὰ τί αὕτη παύει ἀπὸ τοῦ νὰ μᾶς εἰδοποιῆ.

ζ. Μία τέχνη τῆς συλλογίζεσθαι ἤθελε μᾶς εἶναι μὲ τελειότητα ἀνωφελῆς, ἂν ἔπρεπε πάντοτε νὰ κρίνωμεν διὰ πράγματα ὅπως ἀναφέρονται εἰς τὰς χρεῖας τῆς πρώτης ἀνάγκης. Ἡθέλαμεν

(1) Αὕτη εἶναι ἡ αἰτία ὅπως τὰ παιδιά πρὸ τῶν ἑπτὰ ἐτῶν δείχνουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολὺν νῦν. Εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν εἶναι εἰς τὴν ὁδὸν τῆς φύσεως, ὕστερα τὰ ἐμβάζομεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς φαντασίας μας, τῶν προλήψεών μας, τῶν ἐθίμων μας, καὶ τὰ χαλνῶμεν. Φαίνεται ὅτι δὲν τὰ βάνομεν εἰς τὰ σχολεῖα, παρὰ διὰ νὰ χαλάσωμεν τὴν συλλογιστικὴν δύναμίν τας.

συλλογίζωμάσθε φυσικῶς καλὰ, ἐπειδὴ ἤθελα-
 μεν κανονίξῃ τὰς χρείας μας εἰδοποιούμενοι ἀπὸ τὴν
 φύσιν. Μὰ μόλις ἀρχίζομεν νὰ εὐγαίνωμεν ἀπὸ
 τὴν νηπιότητα, καὶ κάμνομεν ἕνα πλῆθος κρίσεις
 ἐπάνω εἰς τὰς ὁποίας ἡ φύσις δὲν μᾶς εἰδοποιεῖ
 πλέον· τὸ ἐναντίον, φαίνεται ὅτι ἡ ἡδονὴ συντρο-
 φεύει τὰς σφαλερὰς κρίσεις καθὼς καὶ τὰς ἀλη-
 θινὰς, καὶ ἀπατώμασθε μὲ ἀνυποψίαν. Αὐτὸ ἀ-
 κολῶθεῖ, ἐπειδὴ μὲ τὸ νὰ εἶναι εἰς αὐτὰς τὰς
 περιβάσεις ἢ περιέργεια ἢ μόνη μας χρεία, καὶ ἡ
 ἀμαθὴς περιέργεια εὐχαρισεῖται εἰς ὅλα (1). Αὐτὴ
 ἀπολαμβάνει τὰ λάθη της μὲ ἕνα εἶδος ἡδονῆς, προ-
 σκολλᾶται συχνὰ μὲ ἰχυρογνωμοσύνην, πέρνωντας
 μίαν λέξιν ὡς δὲν σημαίνει τίποτε, διὰ μίαν
 ἀπόκρισιν, καὶ μὴν ὄντας ἰκανὴ νὰ γνωρίσῃ ὅτι
 αὐτὴ ἡ ἀπόκρισις δὲν εἶναι, παρὰ μία λέξις. Τό-
 τε τὰ σφάλματά μας εἶναι διαρκῆ. Ἄν, καθὼς
 πολλὰ συμβαίνει, ἐκρίναμεν διὰ πράγματα ὅπως
 δὲν μᾶς εἶναι ἐφικτὰ, ἡ πείρα δὲν ἤθελεν ἡμ-
 πορῆ νὰ μᾶς ξεαπατήσῃ (2), καὶ ἂν ἐκρίναμεν διὰ

(1) Αὐτὴ ὁμοίως ἡ περιέργεια κάμνωντάς μας νὰ ἀ-
 ποκτήσωμεν ἕξεις σφαλερὰς, ἔχει ὁλεθρίας ἀκολοθίας.
 Αἱ ἕξεις εἶναι παντοδύναμοι, καὶ ἀκολοθίως δὲν εἶναι κα-
 νένας τρόπος πλέον τῆ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ ἕνα τοι-
 ῦτον τύραννον, τὰς κακὰς ἕξεις δηλαδή.

(2) Οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι, ἐξαιρῶντας τὸν Σω-
 κράτην καὶ ἄλλας πολλὰ ὀλίγους, ἂν δὲν ἤθελαν ἔχει τὴν

ἄλλα μὲν προπέτειαν, δὲν μᾶς ξεαπατᾶ μῆτε τότε· ἐπειδὴ ἡ πρόληψίς μας δὲν μᾶς συγχωρεῖ νὰ τὴν συμβουλευθῶμεν. (1)

Τὰ λάθη ἀρχίζον λοιπὸν ὅταν ἡ φύσις παύῃ ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς εἰδοποιῇ διὰ τὰς ἀπάτας μας, δηλαδή, ὅταν κρινόντες διὰ πράγματα ὅπῃ ἔχον ὀλίγην ἐμπειρίαν μὲ τὰς χρεῖας τῆς πρώτης ἀνάγκης, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ δοκιμάσωμεν τὰς κρίσεις μας διὰ νὰ ξαναγνωρίσωμεν ἂν εἶναι ἀληθινὰ ἢ σφαλераί· (Ὁδὸς σπυροῦς, παλαιὰ ἱστορία. Βιβλ. 3. Κεφ. 3.) (2).

μανίαν νὰ ἐξηγήσῃ τὰ ἀνεξήγητα, αἱ ἐσφαλιμένα δοξαί δὲν ἤθελαν διαρκέσῃ τόσον.

(1) Ἡ ὑπερηφανία τὲ νὰ μὴ φανῶμεν ὅτι ἐσφαλιμένοι, μᾶς κάμνει πολλακίς νὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὰ σφάλματά μας. Ἡ φιλαυτία μᾶς τυφλώνει τόσον ὅπῃ καταστῆμεν τέλος νὰ μὴν τὰ βλέπωμεν ὡς σφάλματα.

(2) Διὰ νὰ μάθῃ τινὰς μίαν μηχανικὴν τέχνην, δὲν ἀρκεῖ νὰ καταλάβῃ καλὰ τὴν θεωρίαν, πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ καὶ τὴν πρᾶξιν· ἐπειδὴ ἡ θεωρία δὲν εἶναι, παρά ἡ γνῶσις τῶν κανόνων, καὶ δὲν εἶναι τινὰς μηχανικὸς μὲ αὐτὴν μόνην τὴν γνῶσιν· Ἡ μηχανικὴ εἶναι καὶ αὐτὴ μία ἔξις, καὶ δὲν ἀποκτᾶται, παρά μὲ τὴν ἀσκήσιν. Αὐτὴ ἡ ἔξις ἀποκτιθεῖσα ἀπαξ, οἱ κανόνες γίνονται ἀνωφελεῖς. Δὲν χρειάζεται τινὰς νὰ τὲς σοχαθῆ, καὶ κάμνει κάθε μηχανὴν καλὴν, τρόπον τινὰ, φυσικῶς.

Οὕτω πρέπει νὰ μάθῃ τινὰς τὴν τέχνην τῆ συλλογίζεσθαι. Δὲν ἤθελεν εἶναι ἀρκετὸν νὰ καταλάβῃ αὐτὴν τὴν Λογικὴν, ἂν δὲν ἤθελε κάμῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν τὴν ἔξιν

Μόνος τρόπος τῆ νὰ ἀποκτήσωμεν γνώσεις.

ή. Μὰ τέλος, ἐπειδὴ εἶναι πράγματα διὰ τὰ ὅποια κρίνομεν καλὰ, ἀκόμι καὶ ἀπὸ τὴν νηπιότητά μας, δὲν πρέπει, παρά νὰ παρατηρήσωμεν πῶς ὠδηγήθημεν διὰ νὰ κρίνωμεν δι' αὐτὰ, καὶ δε νὰ ἠξεύρωμεν πῶς πρέπει νὰ ὠδηγηθῶμεν δι' ἄλλα. Ἀρκεῖ νὰ ἀκολουθῶμεν καθὼς ἡ φύσις μᾶς ἔκαμε νὰ ἀρχίσωμεν, δηλαδὴ νὰ παρατηρῶμεν καὶ νὰ ὑποβάλλωμεν τὰς κρίσεις μας εἰς τὴν δοκιμὴν τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας.

τὴν μέθοδον ὅπῃ διδάσκει. Καὶ ἂν αὐτὴ ἡ ἔξις εἶναι τοιαύτη ὅπῃ νὰ ἠμπορῇ τινὰς νὰ συλλογίζεται καλὰ χωρὶς νὰ ἔχη χρειαὴ νὰ σοχάζεται εἰς τὰς κανόνας, δὲν δε νὰ ἔχη τὴν πρᾶξιν τῆς τέχνης τῆ συλλογίζεσθαι, εἰμὴ μόνον τὴν θεωρίαν.

Αὐτὴ ἡ ἔξις ὡς καὶ κάθε ἄλλη, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποκτηθῇ παρά μὲ μακρὰν ἄσκησιν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξασκῆται τινὰς εἰς πολλὰ ὑποκείμενα. Ὁ Συγγραφεὺς σημειώνει εἰς μερικὰ μέρη τὰς ἀναγνώσεις ὅπῃ πρέπει τινὰς νὰ κάμῃ δι' αὐτό. Καὶ, ἐπειδὴ ἀποκτᾶ τινὰς τὴν πρᾶξιν μιᾶς τέχνης τόσον εὐκολώτερα ὅσον καλλιτέρα ἠξεύρει τὴν θεωρίαν, συμβηλεύει νὰ μὴ κάμῃ τινὰς αὐτὰς τὰς ἀναγνώσεις, παρά ὅταν καταλάβῃ τὸν νῦν αὐτῆς τῆς Λογικῆς, τὸ ὅποῖον ζητεῖ νὰ τὴν διαβάσῃ τινὰς καὶ μίαν φοράν. Ἐφ' ἧ πιάσῃ τινὰς τὸν νῦν αὐτῆς τῆς Λογικῆς δε τὴν ξαναρχίσῃ, καὶ προχωρῶντας δε κάμῃ καὶ τὰς ἀναγνώσεις ὅπῃ εἶναι δειγμένα. Ἡ ἀναγνώσεις εἰς τὰς ὁποίας παραπέμπει, εἶναι τῶν συγγραμμάτων τῆ.

Αὐτὸ εἶναι ὅπῃ ἐκάμαμεν εἰς τὴν πρώτην μας νηπιότητα, καὶ ἂν ἤμπορῶσαμεν νὰ ξανακαλέσωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας αὐτὴν τὴν ἡλικίαν, αἱ πρῶταί μας σπυδαὶ ἤθελαν μᾶς βάλῃ εἰς τὴν ὁδὸν νὰ κάμωμεν καὶ ἄλλας μετὰ καρπῶν. Τότε κάθε ἕνας μας ἔκαμνεν εὐρέσεις διὰ τὰς ἑποίας δὲν ἦταν ὑπόχρεως παρά εἰς τὰς παρατηρήσεις τε καὶ εἰς τὴν πείραν τε, καὶ ἤθελαμεν κάμνῃ ἀκόμι τὴν σήμερον, ἂν ἤξεύραμεν νὰ ἀκολουθῶμεν τὴν ὁδὸν ὅπῃ ἡ φύσις μᾶς εἶχεν ἀνοιξῆ.

Δὲν ζητεῖται λοιπὸν νὰ φαντασθῶμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἕνα σύστημα (1) διὰ νὰ ἤξεύρωμεν πῶς πρέπει νὰ ἀποκτήσωμεν γνώσεις. Ἄς φυλαχθῶμεν καλά. Ἡ φύσις αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ ἔκαμεν αὐτὸ τὸ σύστημα· ἐπειδὴ μόνη της ἤμπορῶσε νὰ τὸ κάμῃ, καὶ τὸ ἔκαμε καλά, καὶ δὲν μᾶς μένει, παρά νὰ παρατηρήσωμεν ἐκεῖνο ὅπῃ αὐτὴ μᾶς μανθάνει.

Φαίνεται ὅτι ἔπρεπε, διὰ νὰ σπυδάσωμεν τὴν φύσιν, νὰ παρατηρήσωμεν εἰς τὰ παιδιά τὰς πρώτας ἀναπτύξεις τῶν δυνάμεών της, ἢ νὰ ξανακαλέσωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας ἐκεῖνο ὅπῃ μᾶς ἀκολούθησεν ἡμᾶς τὴν ἰδίαν· καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο εἶναι δύσκολον. Ἡθελαμεν καταντῆ συχνὰ εἰς ἀνάγκην τε νὰ κάμνωμεν ὑποθέσεις· (2) πλὴν αἱ ὑ-

(1) Ὅμοι, μίαν συλλογὴν μέσων, τρόπων, ἕνα βιβλίου τὸ ὁποῖον νὰ περιεχῇ τὰς κτητικὰς τῶν γνώσεων τρόπους.

(2) Πολλὰς γνώσεις ἀλημονήσαμεν πῶς τὰς ἀποκ-

πρῶτες ἤθελαν ἔχει τὸ κακὸν νὰ φαίνωνται πο-
 τὲ χωρὶς θεμέλιον, καὶ ἄλλοτε νὰ ἀπαιτῶν ὅπως νὰ
 βαλῶν τινὰς εἰς θέσεις ὅπως ὅλος ὁ κόσμος δὲν
 ἔμπορεῖ νὰ βαλῶν. Ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ τινὰς
 ὅτι τὰ παιδιὰ ἀποκτῶν ἀληθινὰς γνώσεις δι' αὐτὸ
 μόνον ὅπως παρατηρῶν πράγματα σχετικὰ εἰς τὰς
 χρεῖας τῶν τὰς ἀναγκαιοτέρας, καὶ δὲν ἀπατῶνται,
 ἢ καὶ ἂν ἀπατῶνται, εἰδοποιῶνται παρευθὺς διὰ τὰς
 ἀπάτας τας. Ἄς περιοριζῶμεν νὰ ζητῶμεν πῶς
 τὴν σημερινὴν ὁδηγέμαυτε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ὅταν ἀποκ-
 τῶμεν γνώσεις. Ἄν ἔμπορῶμεν νὰ βεβαιωθῶμεν διὰ
 μερικὰς καὶ διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὅποιον τὰς ἀποκ-
 τήσαμεν, καὶ ἔξυρῶμεν πῶς ἔμπορῶμεν νὰ ἀποκ-
 τήσωμεν καὶ ἄλλας. (·)

τήσαμεν· καὶ πολυθρησκῆτοι ἔμψυτοι ἰδέαι δὲν εἶναι,
 παρὶ ἄισοι ὑποθέσεις· ἐπειδὴ ἂν ἀναλύσῃ τινὰς τὰς
 γνώσεις καὶ, δὲν καὶ τὰς εὐρη ὅλας, εἰμὴ ἀποκτημένας·
 ὅλῃν αὐτὴν τὴν ἀνάλυσιν ὁ καθεὶς δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὴν
 κάμῃ.

(1) Ἴδὲ τὸ καλλίτερον σύστημα διὰ νὰ ἀποκτήσω-
 μεν γνώσεις.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν . Β'.

ὍΤΙ Η' Α'ΝΑΛΤΣΙΣ ΕΙ'ΝΑΙ Η' ΜΟΝΗ
 ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΟ' ΝΑ' ΑΠΟΚΤΗ-
 ΣΩΜΕΝ ΓΝΩΣΕΙΣ· ΠΩΣ ΤΗ'Ν
 ΜΑΘΑΙΝΟΜΕΝ Α'ΠΟ' ΤΗ'Ν
 ΦΥ'ΣΙΝ.

Μία πρώτη ματιὰ δὲν δίδει τελείως ἰ-
 δέαυ τῶν πραγμάτων ὅπῃ βλέπει
 τινὰς.

α'. **Υ**ποθέτω ἓνα παλάτι ὅπῃ εἶναι ἐπάνω
 εἰς μίαν πεδιάδα εὐρύχωρον, πλῆσιςπάρωρον, ὅπῃ
 ἡ φύσις ἀρέσθη νὰ ἐπιδραψιλευθῇ τὴν ποικιλότη-
 τα, καὶ ὅπῃ ἡ τέχνη ἀμιλλομένη μὲ τὴν φύσιν,
 τὴν ἐπώικιλε καὶ τὴν ἐσόλισεν ἀκόμι. Φθάνομεν
 εἰς αὐτὸ τὸ παλάτι τὴν νύκτα, τὴν αὐρινὴν τὰ
 παράθυρα ἀνοίγυν εἰς τὴν σιγμὴν ὅπῃ ὁ ἥλιος ἀρ-
 χίζει νὰ χρυσῶνῃ τὸν ὀρίζοντα, καὶ ξανακλείονται
 παρνευδύς.

Μ' ὅλην ὅπῃ αὐτὴ ἡ πεδιάς δὲν μᾶς ἐδείχθη, παρὰ εἰς μίαν σιγμὴν, εἶναι βέβαιον ὅτι εἶδαμεν κάθε τι ὅπῃ περικλείει. Εἰς μίαν δευτέραν σιγμὴν, δὲν ἠθέλαμεν κάμη, παρὰ νὰ δεχθῶμεν τὰς ἰδίας ἐντυπώσεις ὅπῃ τὰ ὑποκείμενα ἔκαμαν εἰς ἡμᾶς τὴν πρώτην σιγμὴν. Τὸ ἴδιον ἠΰελε μᾶς ἀκολοῦθῆναι καὶ εἰς μίαν τρίτην σιγμὴν. Ἀκολούθως ἂν δὲν εἶχαν ξανακλείσῃ τὰ παράθυρα, δὲν ἠθέλαμεν ἀκολοῦθῆναι νὰ βλέπωμεν, εἰμὴ μόνον ὅτι εἶδαμεν κατ' ἀρχάς.

Αὐτὴ ὅμως ἡ πρώτη σιγμὴ δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ μᾶς κάμη νὰ γνωρίσωμεν τὴν πεδιάδα, ὅεσι, διὰ νὰ μᾶς κάμη νὰ ξεχωρίσωμεν τὰ ὑποκείμενα ὅπῃ περικλείει. Διὰ τῆτο ὅταν τὰ παράθυρα ξανακλείσθησαν, κανένας ἀπὸ ἡμᾶς δὲν ἠμπόρεσε καὶ ἀποδώσῃ λόγον ἐκεῖνος ὅπῃ εἶδεν. Ἴδὲ πῶς ἠμπορεῖ τινὰς νὰ ἰδῆ πολλά καὶ νὰ μὴ μάθῃ τίποτε.

Διὰ νὰ κάμη τινὰς ιδέας εἰς τὸν ἑαυτόν τε, πρέπει νὰ τὰς παρατηρήσῃ μίαν μετὰ τὴν ἄλλην.

β'. Τέλος, τὰ παράθυρα ξανανοίγῃν διὰ νὰ μὴ ξανακλείσθῃν πλέον, ἐν ὅσῳ ὁ ἥλιος θὲ νὰ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα, καὶ ξαναβλέπομεν κάθε τι ὅπῃ κατ' ἀρχάς εἶδαμεν. Πλὴν, ἂν, παρόμοιοι μὲ ἐκστατικὸς, ἀκολοῦθῶμεν, καθὼς εἰς τὴν πρώτην σιγμὴν, νὰ βλέπωμεν ἐν ταύτῳ αὐτὸ τὸ

νας ἀπὸ ἡμᾶς εἶδε τὰ ἴδια ὑποκείμενα· μὰ τὰ βλέμματα τῆ ἐνὸς ὠδηγῶνταν ὡσὰν ἐκ τύχης, καὶ τὰ τῶν ἄλλων διευθύνονταν μὲ κάποιαν τάξιν. (1)

Καὶ, διὰ νὰ τὰ συλλαμβάνωμεν (εἰς τὸν νῦν) τοιαῦτα ὅτι λογιῆς εἶναι, πρέπει ἡ διαδοχικὴ τάξις εἰς τὴν ὁποίαν τὰ παρατηρεῖ τινὰς, νὰ τὰ συνάγη εἰς τὴν ἀερόαν τάξιν ὅπῃ εἶναι ἀναμεταξύτης.

γ'. Λοιπὸν ποία εἶναι αὕτη ἡ τάξις; Ἡ φύ-

(1) Ἴδὲ πρὸς τέτοις καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο ὅπῃ κάμνει τινὰ εὐγλωττου. Πολλοὶ ὡς ἐκ τύχης χωρὶς νὰ ἠξεύρου ὅτι εἶναι ἓνα σῆμα, μία τέχνη ὀνομαζομένη Ρῆτορικὴ, ὁμιλῶν ῥητορικώτατα περίτινος ὕλης· ἐπειδὴ σπιδάζουτες αὐτὴν τὴν ὕλην, διεύθυναν τὰς ψυχικὰς δυνάμεις ἐπάνω εἰς αὐτὴν μὲ τάξιν, καὶ ἀπόκτησαν αὐτῆς ιδέας εὐκρινεῖς, καὶ ἀκολέθως καὶ καλὰ ἐντυπωμένας εἰς τὸν ἑαυτόν της, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἐντυπωμένας· ἐπειδὴ αἱ συγκεχυμέναί ιδέαι, μήτε εἶναι ιδέαι. Ὄταν ἀρχίσεν λοιπὸν νὰ ὀμιλῶν περὶ αὐτῆς τῆς ὕλης, ὀμιλῶν βλέποντες, νὰ εἰπῶ ἔγω, εἰς τὸ μνημονικόν της ὅπῃ εἶναι ζωντανὰ ἐντυπωμένη· καὶ ὄχι συγκεχυμένα καὶ σκοτεινά. Ἄλλοι πάλιν μὲ ὅλας τὰς ῥητορικὰς της, ὅταν ἀρχίσεν, νὰ ὀμιλῶν, δὲν εἶναι, παρά ἑλεεινοί· ἐπειδὴ αἱ ιδέαι αἱ εὐκρινεῖς τὴς λείπεν· ἐπειδὴ πολὺ πρότερον καὶ ἢ προσοχὴ καὶ ἡ τάξις εἰς τὴν πεδύντης. Ἄς ἐπισκεφθῆ τινὰς ἀπρολήπτως αὐτὸ ὅπῃ λέγω, καὶ δὲ καταλάβῃ καλὰ καὶ δὲ ὠφεληθῆ κάλλιστα.

σις ἢ ἰδία μᾶς τὴν δείχνει, εἶναι ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὴ προσφέρει τὰ ὑποκείμενα. Εἶναι τινὰ ἀπ' αὐτὰ ὅπῃ προσκαλῶν ξεχωριστότερα τὰ βλέμματα μᾶς, εἶναι περιεργότερα, ἔχον τρόπον τινὰ τὸ κράτος, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα φαίνονται ὅτι διατάσσονται περὶ αὐτὰ δι' αὐτά. Ἴδὲ ἐκεῖνα ὅπῃ παρατηρεῖ τινὰς πρῶτα, καὶ ἀφ' ἧς σημειώσῃ τὴν ἀφορατικὴν τῆς τοποθεσίας, τὰ ἄλλα βάνονται εἰς τὰ ἀναμεταξὺ καὶ ἕνα εἰς τὸν τόπον τῆς.

Ἀρχίζει τινὰς λοιπὸν ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ ὑποκείμενα, τὰ παρατηρεῖ ἀλληλοδιαδόχως, καὶ τὰ συγκρίνει διὰ τὴν κρίσιν διὰ τὰς σχέσεις ὅπῃ ἔχον ἀναμεταξύτῃς. Ὄταν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχη τινὰς τὴν ἀφορατικὴν τῆς τοποθεσίας, παρατηρεῖ ἀλληλοδιαδόχως ὅλα ἐκεῖνα ὅπῃ ἀναπληρῶνεν τὰ ἀναμεταξύ. Τὰ συγκρίνει τὸ καὶ ἕνα μὲ τὸ ἀρχικὸν ὑποκείμενον τὸ πλησιέστερον, καὶ προσδιορίζει τὴν θεσιν.

Τότε ξεχωρίζει τινὰς ὅλα τὰ ὑποκείμενα τῶν ὁποίων ἐπρόσεξε τὸ σχῆμα, καὶ τὴν τοποθεσίαν, καὶ τὰ περιλαμβάνει μὲ ἕνα βλέμμα. Ἡ ἀναμεταξύτῃς τάξις λοιπὸν ὅπῃ εἶναι μέσα εἰς τὸν νῦν μᾶς, δὲν εἶναι πλέον διαδοχικὴ, εἶναι ἀθρόα, εἶναι ἐκείνη ἢ ἰδία εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχον, καὶ τὰ βλέπομεν ὅλα ἐν ταυτῷ μὲ ἕναν διακεκριμένον τρόπον.